
Janez Keber

Osebna imena v Sloveniji kot dokazila slovenske identitete

V članku so obravnavana osebna imena v Sloveniji kot dokazila slovenske identitete. Težišče avtorjevega razmišljanja je namenjeno rojstnim imenom, na kratko pa omenja tudi nekatere skupine priimkov, ki so pomembne za obravnavano tematiko.

The article deals with first names in Slovenia as a sign of Slovene identity. The author focuses on first names, although he also briefly mentions some groups of family names relevant to the subject under discussion.

Pri dokazovanju, potrjevanju oziroma odkrivanju identitete kateregakoli naroda so med najpomembnejšimi, najbolj prvotnimi dokazili *osebna* oziroma nasploh *lastna imena*. Z *osebnim imenom*, tj. z (*rojstnim*) *imenom* in *priimkom*, dokazuje svojo *identiteto*, *istovetnost* oziroma se *identificira* vsak predstavnik določenega naroda posebej, tudi slovenskega. Skupno ime vsakega predstavnika slovenskega naroda je *Slovenec*, ki se navzven, tj. v primerjavi z drugimi narodi, identificira kot prebivalec Slovenije in predstavnik enega od več slovanskih narodov. Pripadnost tej skupini jezikovno sorodnih narodov, tj. *Slovanom*, se zelo očitno kaže že v samem imenu *Slovenec*¹. To velja tudi za ime naroda *Slovaki*, s katerimi so nas po osamosvojitvi v svetu pogosto zamenjevali, podobno kot ime *Slovenija* z imenom hrvaške pokrajine *Slavonija*.² Ime

---

¹ Naziv *Slovenec* se pri nekaterih drugih slovanskih narodih pojavlja tudi v različici *Slovinec*. Tako hrvaško kajkavsko *Slovenci*, *Slovinci* v pomenu -kajkavci, prebivalci med Dravo, Sotlo in Muro-, hrvaško *Slovinac* -Hrvat, Slovan- (Dubrovnik), knjižno *Slovenac* -Slovenec-, češko *Slovenec* -Slovak-, *Slovinec* -Slovenec- itd. Podrobneje o izvoru imena *Slovenec* glej F. Bezljaj, Etimološki slovar slovenskega jezika III, str. 265-266, kjer je pri iztočnici **Sloven** navedena tudi izčrpana literatura.

² Ime *Slavonija* se je kot uradni naziv uveljavilo od 13. do 16. stoletja in ga razlagajo prek latinizirane madžarske oblike *Sloventa* iz prvotnega *Slovinje*, *Slovenje* = *Slovinška zemlja*, madžarsko *Totországy* (kar je tudi *Slovaška*), in sicer po vokalni harmoniji. Po vplivu madžarskega izgovora začetnega *S-* je tudi hrvaško narečno *Šlavonija* (1708, 1766), dalje *Šlavonac*, *Šlavonka*, *šlavonski* (gl. F. Bezljaj, navedeno delo III, str. 265, in P. Skok, Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika III, str. 281).

Slovenec je torej identifikacijsko ime predstavnika slovenskega naroda navzven v primerjavi z drugimi narodi, a tudi navznoter v odnosu do slovenskih državljanov, ki niso Slovenci. Imena in priimki vseh Slovencev in Slovenk pa predstavljajo tisto najosnovnejšo razpoznavno notranjo identiteto tega, kar smo Slovenci kot narod. Kakšna je ta notranja identiteta zlasti glede na *osebna imena*, naj bi bilo odvisno tudi od *slovenskosti* le-teh. Slednja je pri imenih v Sloveniji odvisna od njihovega večstoletnega razvoja v zgodovinskih okoliščinah, v katerih so živeli naši predniki v času od naselitve do danes, a tudi od njihovega značaja, mišljenja, vere, kulture in življenja nasploh na slovenskem ozemlju, kot ga pojmuje danes.

T.i. *slovenskost*, tj. izhajanje iz slovenskih ali slovanskih imenskih osnov, bi bila lahko potemtakem bistvena lastnost pri presojanju kakovosti slovenske identitete glede na celotni slovenski lastnoimenski fond. Kolikšna je njena dejanska stopnja ali odstotkovna vrednost, je brez tovrstnih raziskav možno samo domnevati. Kljub temu je na osnovi dosedanjih imenoslovnih raziskav mogoče reči, da je ta slovenskost večinska pri krajevnih, ledinskih, rečnih, gorskih imenih, prav tako pri priimkih³, precej manjša pa pri stvarnih lastnih imenih⁴, kot tudi pri rojstnih imenih⁵. Predslovanska so nekatera krajevna imena, kot *Celje*, *Horjul*, *Izola*, *Koper*, *Kranj*, *Logatec*, *Litija*, *Ptuj*, prav tako imena večjih rek z nekaterimi njihovimi pritoki, kot *Dragonja*, *Dramlja*, *Drava*, *Dreta*, *Kokra*, *Krka*, *Nadiža*, *Rižana*, *Sava*, *Soča*, *Sora*, *Sotla*, a tudi nekatera gorska in druga imena. Med priimki so neslovenskega izvora priimki priseljencev, prišlekov, ki so se v teku stoletij priseljevali oziroma prihajali zlasti iz sosednjih pokrajin. Na taka nekdanja zunanja priseljevanja kažejo npr. priimki *Furlan*, *Lah*, *Ogrin*, *Ogrinc*, *Vogrin(e)c*, *Turk*, *Horvat*, *Hrovat*, *Hrovatin*, a tudi drugi ne tako redki izvorno nemški, italijanski, madžarski priimki. Večina nosilcev teh so danes Slovenci, njihovi priimki kažejo samo to, od kod so prišli njihovi daljni predniki. Od teh pa moramo ločiti priimke priseljencev v novejšem

³ Pri več kot 60.000 priimkih, kolikor jih je dandanes v Sloveniji, je seveda težko povedati kaj bolj določnega brez natančnega preštevanja in ugotavljanja izvora. Po dosedanjih lastnih in izkušnjah in ugotovitvah drugih raziskovalcev pa bi najbrž lahko rekli, da okrog tri četrtine priimkov v Sloveniji izhaja iz slovenskih ali slovanskih imenskih osnov. S tako oceno, ki bi lahko veljala tudi za krajevna, ledinska, rečna, gorska imena, se ujemajo besede F. Bezljaja v uvodu k prvi knjigi *Slovenska vodna imena*, 1956, str. 6: Miklošič je zajel samo 789 toponimičnih in 480 antroponimičnih baz. Če pa upoštevamo vso slovensko onomastiko z mikrotoponimijo in priimki vred, bi morali računati z najmanj pet tisoč osnovami, med katerimi pa je skoraj gotovo nad tri četrtine slovanskih.

⁴ To velja zlasti za imena industrijskih izdelkov, ki so v težnji proizvajalcev po čimboljši prodaji v tujini zelo pogosto poimenovani s tujimi besedami. Mnogo neslovenskih poimenovanj najdemo tudi v imenih podjetij (Glej knjigo Alenke Gložančev, *Enobesedna imena podjetij*, Ljubljana 1991, in njen članek *Enobesedna imena zasebnih podjetij v naselju Nove Fužine v Ljubljani*, Jezikoslovni zapiski 1, Ljubljana 1991, str. 87-98). Zavest o potrebi slovenskosti takih imen je zelo majhna, vsekakor premajhna, da ne bi bila v škodo slovenski identiteti.

⁵ Na zelo visok delež neslovenskih rojstnih imen je vplivalo zgodovinsko dejstvo, da so bila na slovenskem ozemlju po tridentskem koncilu v 16. stoletju dokončno uveljavljena krščanska svetniška imena tujega, neslovenskega izvora. Izvirna slovenska oziroma slovanska imena, ki so bila do takrat v rabi, so bila kot nesvetniška za kristjane prepovedana. Ta prepoved je bila na slovenskem ozemlju dosledno izvajana predvsem zaradi dejstva, da smo Slovenci prišli pod nemško oblast, ostali brez plemstva, brez svoje državne tvorbe, brez svojih vladarskih oseb, ki bi s svojimi slovanskimi ali slovanskimi imeni lahko vzdrževali primarno slovensko identiteto. To pa je uspelo drugim slovanskim narodom, ki so obdržali svoje plemstvo, imeli svoje države s svojimi vladarji in imajo celo nekaj s slovanskimi imeni poimenovanih krščanskih svetnikov. V času večjega prebujanja narodne zavesti konec 19. stoletja smo Slovenci od teh slovanskih narodov pričeli sprejemati slovanska imena, ki so bila nekoč tudi slovenska. Do danes je delež teh izvorno slovanskih imen v slovenskem imenskem fondu zelo narasel in dosega najmanj petino med prvimi sto rojstnimi imeni pri nas (Glej J. Keber, *Leksikon imen* 1996, str. 29-31!).

ali najnovejšem času. Ti priseljenci so večinoma iz drugih nekdanjih jugoslovanskih republik in kljub večinoma slovenskemu državljanstvu s svojimi imeni in priimki izkazujejo svojo neslovensko narodno identiteto. Na slovensko identiteto naravnost kažeta priimka *Slovenec* (leta 1971: 30 oseb) in *Slovenec* (leta 1971: 26 oseb; prim. še *Slovenčeva cesta* v Ljubljani in rojstno ime *Slovenko*: 12 oseb leta 1994). Na pogosta notranja preseljevanja pa se nanašajo npr. priimki *Novak*, *Dolenc*, *Gorenc*, *Korošec*, *Krašavec*. Priimki *Dolenc*, *Gorenc*, *Korošec*, *Krašavec* razkrivajo nekdanje naseljence Dolenjske, Gorenjske, Koroške in Krasa oziroma prišleke iz teh dežel. Priimek *Novak*, ki je najpogostejši⁶ v Sloveniji, izhaja iz besede *novák* v fevdalizmu »kdor se naseli na neobdelani, neizkrčeni zemlji, zlasti hribovski«. Kaže torej na lokacijo in način nekdanjega naseljevanja neobljudene zemlje. Na to opozarjajo raziskovalca tudi nekatera krajevna imena, kot so *Rout*, *Route*, *Rute*, *Laze*, ter iz njih izpeljani priimki *Rovtar*, *Rutar*, *Lazar*, *Laznik*. Po nastanku so tem priimkom najbližji t.i. *krajevni priimki*, tj. priimki, nastali iz krajevnih, ledinskih, rečnih, gorskih imen, iz imen zaselkov ipd. Prvotni pomen teh priimkov je »prebivalec kraja x, prišlek iz kraja x«. V njih se zelo nazorno kaže velika razgibanost slovenskega ozemlja. Za te priimke velja izrek *Povej mi, kako se pišeš, in povem ti, od kod si!*

V zvezi s slovensko identiteto so zanimivi priimki, ki so nastali po stanovskih in poklicnih nazivih. Iz njih je jasno razvidna terminologija teh nazivov, ki je bila v mnogih primerih in v marsikateri poklicni ali obrtniški specialnosti nemška. Tako npr. slovenski naziv za zelo vsakdanji poklic *mizar* v času nastajanja priimkov še ni bil znan, zato ni bil uporabljen. Namesto njega je bil uporabljen ustrezeni nemški izraz *Tischler*. Iz njega so današnji priimki *Tišlar*, *Tišler*, katerih nosilci so kljub nemškemu izvoru večinoma Slovenci. Podobno bi lahko ugotovili še za nekatere priimke, ki so nastali po poklicnih nazivih. Taki so npr. priimki *Cimerman*, *Cimermančič*, *Cimrmančič*, ki izhajajo iz nemškega *Zimmermann* »tesar«. Glede na odsotnost priimkov *Tesar* slovenski poklicni naziv *tesar* v času nastajanja priimkov še ni bil v veljavi. Obstaja pa precej priimkov, ki so nastali iz domačih poklicnih nazivov. Ti pa imajo pogosto tudi še nemške ustreznike, npr. *Delavec*: *Arbajter*, *Zidar*: *Maurer*, *Kovač*: *Šmid*, *Šmit*, *Mlinar*: *Müller* itd.

V zvezi z obravnavano temo so zanimivi tudi priimki, ki so nastali iz rojstnih imen. To velja zlasti za izvorno tuja krščanska imena, ki so bila večinsko udeležena v priimkovnem procesu. Pri tem je treba poudariti, da so bile uporabljene tudi številne slovenske tvorjenke in skrajšane oblike iz teh imen. V mnogih primerih so njihovi tvorbeni elementi popolnoma prikrili izhodiščno ime. Iz imen, kot sta npr. *Janez* in *Jurij* je tako nastalo po več sto različnih priimkov. Na splošno pa je treba reči, da so priimki iz izvorno tujih rojstnih imen prav zaradi intenzivnih posegov bogatih slovenskih besedotvornih sredstev pridobili slovensko identiteto. Te priimke je doslej najbolj izčrpno, tj. na približno 200 najbolj znanih krščanskih imenih, obdelal Pavle Merkù v knjigi *Svetniki v slovenskem imenoslovju*. Seveda pa je takšno število upoštevanih imen premajhno, da bi dobili popolno sliko o tej vrsti priimkov v Sloveniji.

Priimki v Sloveniji so torej zaradi večinske slovenskosti kljub razmeroma poznemu nastanku⁷ pomembna sestavina notranje identitete slovenskega naroda.

⁶ V Sloveniji je bilo po CRP Zavoda za statistiko Republike Slovenije leta 1994 11.593 oseb s priimkom *Novak* (leta 1971: 10.518). Obstaja tudi rojstno ime *Novak*. Tako se je leta 1994 imenovalo 81 oseb (1990: 93, 1985: 92, 1980: 66, 1971: 53; gl. J. Keber, navedeno delo, 1996, str. 381).

⁷ To seveda velja v primerjavi z rojstnimi imeni in vzdevki. Sicer pa so se priimki v primerjavi z drugimi državami na slovenskem ozemlju pojavili sorazmerno zgodaj. Na to je vplivala tudi bližina Italije, kjer so priimki nastali najprej.

V nadaljevanju se bom nekoliko podrobneje posvetil rojstnim imenom in njihovi vlogi v predstavljanju slovenske identitete. O tem, kaj pomenijo skupaj s priimki, je nekaj povedano že zgoraj. V primerjavi z *dvojnim poimenovanjem* ali *dvojno imensko formulo*, ki jo dandanes tvorita (rojstno) ime in priimek, je *enojno poimenovanje* ali *enojna imenska formula* znatno starejša. To pomeni, da je vsak Slovenec ob priselitvi na današnje slovensko ozemlje že imel svoje ime, vzdevek, medtem ko so se priimki pri nas pojavili v 14. stoletju in se uveljavili in oblikovno v glavnem ustalili do 17. stoletja. Pred tisoč in več leti je bila torej slovenska identiteta dokazljiva in potrjevana s slovenskimi imeni slovanskega izvora. To je mogoče ugotoviti že iz do sedaj raziskanega, npr. iz razprave Franca Kosa *Ob osebnih imenih pri starih Slovencih*, ki na osnovi listin našteva 367 imen. Johann Scheinigg v razpravi *Slovenska osebna imena v starih listinah* omenja 190 imen, avstrijski imenoslovec Otto Kronsteiner pa v knjigi *Die alpen-slawischen Personennamen* obravnava 260 slovanskih imen. S pokristjanjenjem so dotlej običajna slovenska imena proglasili za poganska. Cerkev je ob krščevanju uporabljala Slovincem do takrat tuja krščanska svetniška imena. S tem se je ob hkratnem spreminjanju duhovne identitete Slovencev, ki se je tako približevala srednje- in zahodnoevropskemu kulturnemu prostoru, začela spreminjati tudi notranja identiteta, ki so jo takrat predstavljala rojstna imena. Po tridentskem koncilu (1545, 1547 do 49, 1551 do 1552, 1562 do 1563), na katerem so izrecno predpisali samo uporabo krščanskih svetniških imen, so bila izvirno slovenska imena dokončno izrinjena iz rabe. Po spremembi duhovne se je torej spremenila tudi notranje razpoznavna slovenska identiteta, saj so v rabo prišla po izvoru tuja imena. Vendar pa se je takrat že močno uveljavljalo dodatno identifikacijsko poimenovanje *priimki*, ki so bili večinsko slovenski. K temu so prispevala tudi slovenska rojstna imena, ki so bila v priimkovnem procesu skupaj z izvirno tujimi krščanskimi imeni skoraj v celoti uporabljena za tvorbo priimkov. Pojav protestantizma, ko je bil v bogoslužju uveden slovenski jezik, začetki slovenskega knjižnega jezika, ki jih je postavil Primož Trubar z Abecednikom in Katekizmom, Bohoričeva slovenska slovnica, Dalmatinov prevod Biblije in druge protestantske knjige v slovenskem jeziku so pripomogli, da je slovenska identiteta kljub izgubi slovenskih rojstnih imen dobila trdne temelje. Pri tem so se morala v slovenskem okolju v sožitju s slovenskimi priimki, v stiku s slovenskim jezikom in slovensko stvarnostjo tudi tuja krščanska imena nujno jezikovno prilagoditi, se posloveniti. Kdo npr. danes končaj *-ko* v imenu *Marko*⁸ občuti, razume kot tuj, če pa ima mnogo imen slovanskega in neslovanskega izvora na videz enako slovansko obrazilo *-ko* s prvotno manjšalnim pomenom, npr. *Branko, Janko, Jurko, Vladko, Zvonko*? Kdo si danes predstavlja, da je najpogostejše moško ime *Franc* pravzaprav nemška skrajšana oblika za *Franziskus*, latinsko *Franciscus*. Prav tako je drugi najpogostejši priimek v Sloveniji *Horvat*, tj. »Hrvat«, pa čeprav so nosilci tega priimka Slovenci! Podobnih primerov je še mnogo. Po toliko stoletjih se je pri osebnih imenih pač v veliki meri izgubil občutek za to, kaj je tuje, kaj domače, kar seveda velja nasploh tudi za številne stare izposojenke.

Glede domačnosti, slovenskosti je zato v zvezi s krščanskimi imeni zelo značilno naslednje priporočilo o izbiri imen izpred 50 let: »Večkrat pa želijo starši dati otroku ime,

⁸ Ime *Marko* izhaja iz latinskega imena *Marcus*. Običajno sprejemamo v slovenski jezik latinska imena brez sufiksa *-us*, torej bi bila običajna slovenska oblika *Mark*, kot je to npr. v ruščini. Slovensko *Marko* je k nam prišlo s posredovanjem italijanskega jezika, kjer je oblika *Marco*. Ta oblika se je zaradi končnega *-ko*, ki ga imajo nekatera druga slovenska imena, občutila kot slovenska. Sicer pa je v slovenskem imenskem fondu še nekaj imen, pri katerih je prišlo do enakega posredništva, npr. *Mario, Tito*, pri čemer lahko obstajajo tudi vzporedne slovenske oblike, kot npr. *Marij, Tit*.

ki ga med svetniki ne najdemo. Ali imajo pravico? Opozarjamo najprej: Naša, skozi desetletja v Slovencih udomačena imena so za nas najlepša in zaeno tudi značilna. Do tega spoznanja so prišli zlasti slovenski izobraženci, ki dajejo svojim otrokom zopet *kreпка stara imena* (podčrtal J. K.): Peter, Miklavž, Majda, Meta, Špela, Janez, Marko, Vid itd. Če pa bi kdo le želel dati posebno ime, velja za katoličane tale zapoved: Želja svete Cerkve je, ne stroga zapoved, da starši dajejo otrokom imena svetnikov. Če pa starši izrecno žele dati drugo ime, naj se doda krščencu še ime kakega svetnika in se obe imeni zapišeta v krstno knjigo. Dolžnost katoličanov je, da se ravnajo po tej odredbi.⁹

Oznaka *kreпка stara imena* za zgoraj naštetá imena niti ne bi bila sporna, če bi takratni bralci vedeli, da gre za svetniška krščanska imena tujega izvora. Res pa je, da so skoraj vsa ta omenjena imena zelo zakoreninjena v slovenskem okolju, a tudi jezikovno precej prilagojena slovenskemu jeziku. To bi zanesljivo lahko rekli za ime *Špela*¹⁰, ki se je glede na izhodiščno svetopisemsko hebrejsko ime *Elizabeta* spremenilo do nespoznavnosti, čeprav je od njega ohranilo tri glasove: *e, l, a*. Ti tvorijo tudi eno od številnih skrajšanih oblik tega imena: *Ela*. Ime *Špela* imamo lahko danes za pravo slovensko imensko tvorjenko, ki je v starih urbarskih zapisih izpričana z oblikami *Elsbet, Elspet, Elzbet, Špeta*, v starejši slovenski književnosti pa potrjena z vzporednima oblikama *Ošpeta* in *Lešpeta*.¹¹ Zelo zanimiva tvorjenka s priponskim obrazilom *-oga* je narečno koroško ime *Lizoga*, ki je tvorjeno iz običajne skrajšane oblike *Liza*.¹² Pridobljeno slovenskost imena *Špela* potrjuje tudi izimensko besedje. Tako je iz imena *Špela* nastal narečni izraz *špela* »roparska žuželka bogomolka«, medtem ko je *Špela, Špelca* postalo sinonim za »mlado navihano dekle, deklica« (prim. Polonca Kovač, *Špelce*). Čisto in samo slovenska *Elizabeta* je *avša* »neumna, nespametna ženska«, pridevnik *avšast* »neumen, nespameten«, ki je verjetno nastala prek skrajšane oblike **Alsa*, zapísane leta 1354 (*Auxa* uxor Crismani) in leta 1368 v Trstu (umrl vir *Auxe*).¹³

Posebnosti slovenske identitete se torej lahko razen v imenskih oblikah kažejo tudi v izimenskem besedju.¹⁴ V izvirnih slovenskih izimenskih frazeologemih nastopa npr. sicer po izvoru germansko ime *Matilda*, ki je v slovenskem jeziku postalo slikovito poimenovanje za »smrt«: *matilda ga je pobrala* »umrl je«, *matilda ga je povohala* »komaj

⁹ Glej Koledar Družbe svetega Mohorja 1947, uvod k abecednemu imeniku svetnikov in godov! Navodilo je namenjeno zlasti staršem, ki so dajali otrokom nesvetniška, zlasti slovanska imena. Ta so se precej uveljavljala že med obema vojnama, posebno pa po drugi svetovni vojni. Navodilo ni imelo kakega opaznega učinka, saj je praksa v dajanju imen v Sloveniji šla v naslednjih desetletjih svojo, dokaj svobodnejšo pot. To je omogočil precej ohlajen in neobvezujoč Zakon o osebnem imenu s spremljajočimi predpisi, ki dopuščajo prosto, skoraj neomejeno izbiro rojstnega imena.

¹⁰ Ime *Špela* (1994: 4451, 1990: 3513, 1985: 2284, 1980: 1324, 1971: 221 oseb) je, kot kažejo številke, modno ime, za katero je zanimanje strmo naraščalo vse od leta 1971. Čeprav izhaja iz imena *Elizabeta* (5859, 6399, 7105, 7774, 7977), se je v slovenskem okolju osamosvojilo in se danes pojmuje kot samostojno ime.

¹¹ Imeni *Ošpeta, Lešpeta* najdemo zapisani pri naših klasikih, in sicer *Ošpeta* pri J. Kersniku (Postna premišljevanja, SN 1874, str. 49) in *Lešpeta* pri J. Jurčiču (Klosterski žolnir).

¹² Tako dolgo ime, kot je *Elizabeta*, je idealno za tvorbo skrajšanih oblik in tvorjenk: *Ela, Eli, Elitca, Elka, Lili, Lilita, Elza, Elzana, Elzi, Iza, Izabela, Liza, Lizabeta, Lizika, Beta, Beti, Betika, Betina, Betka, Špela, Špelca, Špelca, Špelka*.

¹³ Glej J. Keber, Leksikon imen, Ljubljana 1996, str. 186! Slovenski *avši* je glede na izhajanje iz imena *Elizabeta* in pomen sorodno angleško *cousin Betty* (tj. 'sestrična Beti') v pomenu »slaboumen človek«.

¹⁴ O tem sem pisal že v več prispevkih in knjigah, med drugim v zborniku *Traditiones* 23, Ljubljana 1994, str. 27-32! V slednjem sem nakazal glede slovenske identitete zanimivejše skupine izimenskega besedja. Ostalo pomembnejšo bibliografijo, ki se nanaša na izmensko besedje in frazeologijo, glej J. Keber, Leksikon imen, Celje 1996, v poglavju Seznam pomembnejših virov in literature, str. 71-76.

je ušel smrti», *poljubiti matildo* »umreti«, *matilda pride*, *zamahne* »smrt pride, je tu«. Slovenskost izimenskega izraza *matilda* »smrt« je nedvomna, temelji pa na verjetnem partizanskem poimenovanju nemške strojnice, ki je nosila smrt, zato je ta lahko dobila njeno ime.¹⁵ V slovenskosti jo potrjujejo sopomenski izmenski izrazi *Krampova Katra*, *Krampov Matija*, *hitlarica*, *iti gor k Janezu*, *Gajzerjeva Lenčka*.¹⁶

V zvezi s slovensko identiteto nikakor ne moremo mimo izmenskega izraza (*kranjski*) *Janez*, ki v šaljivem izražanju pomeni »Slovenec«, podobno kot npr. rusko *Ivan* pomeni »Rus«, angleško *John Bull* »tipični Anglež, tipični Angleži«. Slovenski izraz verjetno izhaja iz vojaškega jezika, saj je v stari Avstriji *kranjski Janez* pomenil »vojak 17. pešpolka«, v bivši jugoslovanski vojski pa je bil *Janez* prav tako šaljiv naziv za slovenskega vojaka. Vraščenost imena *Janez* v slovensko okolje potrjuje tudi njegovo pojavljanje v ljudski pesmi, in sicer v šaljivih verzih, kjer ima rimo *Janez - Banez*, kot tudi v paru z imenom *Micka* (*Janez in Micka*), ki se kot *Janez* »Slovenec« in »človek« tudi pogosto uporablja posplošeno za »Slovenka« ali »ženska sploh«. To je razvidno iz pregovorov *Kar se Janezek nauči, to Janez zna. Ko bi bila Micka monštranca, ko bi bila pojstla oltar, bi bil jaz far. Ni lepšega žita kakor šenica, ni lepšega imena kakor je Mica*. Ime *Mica* lahko v zadnjem pregovoru zamenjuje *Kranjica*, s čimer je dovolj očitna povezava z nazivom (*kranjski*) *Janez*.¹⁷ Imenu *Janez* v nazivu *kranjski Janez* »Slovenec« konkurira v ožjem okolju različica *Žane* v rimanem izrazu *Žane iz Ljubljane* »ljubljanški meščan iz predmestja« (gl. J. Glonar, Slovar slovenskega jezika, str. 197). Imeni *Janez* in *Mic(k)a* (različica in klicna oblika imena *Marija*) se torej tesno povezujeta s slovensko identiteto.

Z začetki slovenstva v novi domovini je treba povezati ime *Samo*, ki je bil ustanovitelj prve slovanske neodvisne države (623 do 658), v kateri so bila poleg drugih slovanskih plemen tudi slovenska plemena iz Karantanije. Čeprav njegovo poreklo ni znano in je bil po nekih podatkih celo frankovski trgovec, se da njegovo ime razlagati kot skrajšano obliko iz slovanskih zloženih imen, kot so *Samoslav*, *Samobor*, *Samorad* ipd.¹⁸ V Sloveniji je to ime precej popularno, saj se zanimanje zanj povečuje že tretje desetletje, kot dokazujejo statistični podatki (1971: 1005, 1980: 1612, 1985: 1830, 1990: 2043, 1994: 2192 oseb).

Tudi danes zelo popularno ime *Mojca* (1971: 4505, 1980: 8392, 1985: 9904, 1990: 10704, 1994: 11089 oseb) sega s svojimi koreninami v same začetke slovenstva, saj je bilo zapisano že leta 990 in 1155. Prav tako sta v 10. stoletju zapisani njegovi možni

¹⁵ Podrobneje glej J. Keber, navedeno delo, str. 62-64, 345-346 in Seznam najpomembnejših virov in literature, str. 71-76; Srečati, poljubiti Matildo ali matildo?, Glasnik slovenskega etnološkega društva 1993, 33/4, str. 95-97; itd.

¹⁶ Tudi v drugih jezikih obstajajo izmenski izrazi s pomenom »smrt«, vendar so uporabljena druga imena. Od navedenih slovanskih sopomenk za izraz *matilda* so prvi trije glede pomenskih izhodišč razmeroma lahko ugotovljivi. Narečno gorenjsko *Krampova Katra* in *Krampov Matija* se s prvo sestavino *Krampov(a)* povezuje z besedo *kramp*, ki je orodje za kopanje (tudi grobov), narečno koroško obirsko *hitlarca* očitno z nemškim nacističnim voditeljem Hitlerjem, ki je bil kriv za smrt milijonov ljudi, v frazeologemu *iti gor k Janezu* pa sestavina *Janez* pomeni »cerkev sv. Janeza oziroma pokopališče ob njej«. Izraz *Gajzerjeva Lenčka* »smrt« pa spada med tiste ljubljanske narečne izraze, ki so zloženi iz imena in priimka, npr. *Boltatov Pepe*, *Frtavčkov Gustelj*, *Korenčkova Neža* »vox populi« (gl. J. Glonar, Slovar slovenskega jezika, 432).

¹⁷ Imeni *Janez* in *Mic(k)a* sta, kot je tu lahko samo nakazano, bogato zastopana v ljudski pesmi ter v izmenski leksiki in frazeologiji. Kot vsa pri nas ali drugod znana imena, se uporabljata tudi za označevanje komičnih in negativnih moških in ženskih likov (Podrobneje glej J. Keber, navedeno delo, str. 49-50, 254-257, 326-331, in Imena v rimah, Družinska pratika 1996, Celje 1995, str. 48-51).

¹⁸ Glej J. Keber, navedeno delo, 1996, str. 422 d. O možnosti, da je bil kralj Samo Jud in da je treba njegovo ime izvajati iz hebrejskega imena *Samuel*, piše Tine Kurent v 99. številki revije 2000 v članku z naslovom *Ali je bil Samo Jud*.

izhodiščni obliki *Mojslava*, *Mojslavka*. Ime je sicer najlažje razložiti iz besed *mojica*, *mojca* »dekle, ljubica, moja ljuba«, ki so tvorjene iz zaimka *mojs* priponskim obrazilom *-(i)ca*.¹⁹ Razlaga iz imena *Marija* prek skrajšanih in (ali) klicnih oblik *Maca*, *Moca* ter z vrinjenim *-j-* je precej manj prepričljiva, čeprav ne nemogoča.²⁰ Najbolj pogosto in znano krščansko žensko ime *Marija* je bilo namreč v začetnih stoletjih po pokristjanjenju namenjeno predvsem za poimenovanje vladarskih in plemiških ženskih oseb. Bolj se je začelo uporabljati šele po 15. stoletju, čeprav so se v vsakdanji rabi namesto njega do najnovejšega časa uporabljale številne klicne oblike, kot *Maca*, *Mica*, *Micka*, *Marička*, *Maruša*, *Mimi*, *Ria* in po vsej verjetnosti tudi *Mojca*.

Med ženskimi imeni, ki se razen že omenjene *Marije* in njenih različic pojavljajo v ljudski pesmi, so imena *Breda*, *Vida*, *Zarika*, *Sončika*, *Angela*, *Anka*, *Katarina*, *Barbara*, *Minka*, *Tinka*, *Urša*. Razen imen *Zarika* in *Sončika* so vsa ta imena tudi dandanes precej opazna in pogosta.²¹ S svojo pojavnostjo v ljudski pesmi dokazujejo, da jih je ljudska ustvarjalnost sprejela za svoje, da se tudi z njimi kot s slovensko ljudsko pesmijo v celoti gradi, dokazuje slovenska identiteta.

Glede na izvor se s slovenskostjo odlikuje v zadnjih treh desetletjih vse bolj popularno žensko ime *Vesna*²², ki je postalo priljubljeno zaradi istoimenskega slovenskega filma *Vesna*. Prav ta slovenskost jo tudi v pogostnosti dviga visoko nad številna druga tuja imena, ki prihajajo v slovenski imenski fond prek filmov, televizijskih nadaljevanj in z zgledovanjem po različnih medijskih zvezdah. Vsa ta tuja imena pa so razen nekaj izjem zelo redka ali celo unikatna in s svojo navzočnostjo v slovenskem imenskem fondu pač odslikavajo delček časa, ko so bila vseh nekaterim staršem.²³

Ko govorimo o slovenskih rojstnih imenih s stališča slovenske identitete, je treba omeniti vsaj še tri t.i. slovenska literarna imena. To so *Črtomir*²⁴ (1971: 91, 1980: 151, 1985: 180, 1990: 202, 1994: 211) s skrajšano različico *Črt* (-, 28, 62, 114, 149), *Iztok*²⁵ (1746, 2777, 3056, 3176, 3220) in *Tugomir*²⁶ (40, 40, 41, 38, 37). *Črtomir* je glavna oseba

¹⁹ Besedi sta pogosto izkazani v Gradivu za slovar slovenskega knjižnega jezika, potrjujejo pa ju tudi koroško rožanski obliki *mojqa*, *mojgara* »razvajena ženska«, v drugih slovanskih jezikih pa npr. kašubsko *mojka*, *mojecka*, *mojtnka*, *mojna* »moja žena, moja ljuba«.

²⁰ Glej J. Keber, navedeno delo, 1996, str. 366 d., in tam zbrano literaturo.

²¹ Imeni *Zarika* in *Sončika* nastopata v paru v ljudski pesmi in se izvorno povezujeta z besedami *zarja*, *zora* ter *sonce*, *sončen*. *Zarika* je dandanes unikatno ime ob precej bolj pogostih imenih *Zora* (1994: 1421 oseb) in *Zarja* (63 oseb). Ime *Sončika* je danes kot ime samo v unikatnem dvojnem imenu *Sončika Katarina*, obstajajo pa prav tako unikatna sorodna imena *Sonca*, *Sonča*, *Sončka*.

²² Rastočo priljubljenost imena *Vesna* dokazujejo naslednji statistični podatki: 1971: 2884, 1980: 5524, 1985, 6677, 1990: 7294, 1994: 7379 oseb. Ime je slovanskega izvora in izhaja iz besede *vesna* »pomlad«. Tako se je v staroslovanski mitologiji imenovala boginja pomladi, mladosti, pomladanske radosti in bujnosti, ki preganja zimo. V slovenščini *vesna* pomeni tudi »bajeslovno žensko bitje«.

²³ Taka imena so npr. *Arabela* (1994: 4), *Brendon*, *Elvis* (775), *Elvisa* (110), *Isaura*, *Izaura*, *Naomi*, *Tarzan*, *Tosca*, *Toska*, *Tivjgy*.

²⁴ Slovensko ime *Črtomir* je zloženo iz besed *črt* in *mir*. Slovensko *črt* je danes starinska beseda v pomenu »sovražstvo, mržnja«, izpeljanki *črtiti*, *črteti* pa pomenita »sovražiti, mrziti«. V mitologiji *črt* pomeni »zli duh«, ki mu ustrezajo rusko *čert*, poljsko *czart*, staročeško *črt* itd. v pomenu »hudič«. Prešeren je to ime vsekakor zavestno izbral v skladu z vsebino pesnitve.

²⁵ Ime *Iztok* je slovansko, saj se povezuje z zastarelo slovenskim *iztok* »vzhod«, v hrvaškem ali srbskem jeziku *istok*. Kot vsa imena v romanu *Pod svobodnim soncem* je tudi to ime F. S. Finžgar izbral zavestno (glej V. Smolej, O osebnih imenih v Finžgarjevem romanu *Pod svobodnim soncem*, JIS XXX, 1984/85, str. 206-207!).

²⁶ Tudi ime *Tugomir* je slovansko, in sicer izhaja iz oblike **Togomir**. To je zloženo iz besed *togъ* »močen, krepak« in *mirъ*. Pomen imena se ujema z likom naslovnega junaka Levstikove drame *Tugomir*. Glede na izhodiščno obliko bi pričakovali slovensko *Togomir*. Oblika z *-u-* je enaka kot v hrvaščini, kjer obstajajo tudi imena *Tugoslav*, *Tugomira*, *Tugoslava*.

Prešernove pesnitve *Krst pri Savici*, *Iztok* glavni junak Finžgarjevega zgodovinskega romana *Pod svobodnim soncem* in *Tugomir* naslovni junak Levstikove drame. Zaradi daljšega obstajanja v slovenskem prostoru se ime *Črtomir* potrjuje še z izimenskimi izrazi *črtomírstvo* -lastnosti, usoda, kakršno je imel Prešernov Črtomir-, *črtomírski* -tak, kot pri Prešernovem Črtomiru- (npr. črtomirsko dejanje) in *črtomíríti* (...nismo ga čuli *črtomíríti*, tj. Aškerca; gl. Fran Govekar, Slovan 1912, str. 243). Ne glede na razlike v pogostnosti pa vsa ta tri literarna imena na poseben način ovekovečujejo delo treh znanih slovenskih literarnih ustvarjalcev in prispevajo k prepoznavnosti identitete slovenskega naroda.

S slovensko literarno imensko trojico končujem svoje razmišljanje o slovenski identiteti s stališča osebnih imen. Osredotočil sem se predvsem na rojstna imena, čeprav zlasti priimki, a tudi druga lastna imena, ponujajo obilo gradiva za razmišljanja in raziskave o tej temi. Iz 34.707 imen obsegajočega rojstnoimenskega fonda (konec leta 1994) sem izbral nekaj zanimivejših imen in skupin imen, ki imajo po mojem mnenju takšno ali drugačno povezavo s slovensko identiteto. Za merilo identitetne kakovosti bi lahko imeli *slovenskost* osebnoimenskega oziroma lastnoimenskega fonda v Sloveniji. Identitetna kakovost se potrjuje še s prilagojenostjo tujih krščanskih imen slovenskemu jeziku in okolju, z nastajanjem številnih tvorjenk, s pojavom teh imen v slovenskih ljudskih pesmih ter z razvojem specifično slovenskega izimenskega besedja in frazeologije.

Summary

First Names in Slovenia as Evidence of Slovene Identity

In dealing with first names in Slovenia as evidence of Slovene identity, the author mostly concentrates on first names, although he also briefly mentions some groups of family names relevant to the subject under discussion. The main criterion for determining whether a name can be considered as a sign of Slovene identity is its Slovene character, e.g. its derivation from Slovene or Slavic name bases. Additional criteria are the presence of first names in folk poetry, their representation in specific Slovene lexicon and phraseology and the degree to which Christian names of foreign origin have adapted to the Slovene environment through the use of the rich possibilities for word formation the Slovene language offers.